

ZaBEZPEČ si vedomosti: Terorizmus

Autor:
Jaroslav Naď, Juraj Krúpa

Pôvod a história terorizmu

Pôvod a história terorizmu je tak stará ako ľudská vôľa používať násilie. Dramatické a verejné popravy "zradcov" a politických osobností v našej histórii sú viac ako ilustratívnym príkladom tejto skutočnosti. Pojem terorizmus bol prvýkrát použitý v 18. storočí vo Francúzsku v súvislosti s jakobínskou vládou (1793 - 1794) - *La Regime de la Terreur*. Vláda teroru je spájaná s obdobím francúzskej revolúcie, počas ktorej revolučná jakobínska vláda exekvovala každého, kto bol podozrivý z nepriateľských postojov voči revolúcii. Terorizmus bol svojvoľne a systematicky vykonávaný štátom za účelom dosiahnuť lepšiu spoločnosť.

Takýto brutálny spôsob vykonávania verejnej moci s vývojom postupne ustupoval, ale myšlienka terorizmu, ako spôsob boja proti existujúcemu politickému zriadeniu, sa stávala postupne vyhľadávanejšia.

Po I. svetovej vojne dochádza k nárastu dekolonizačných hnutí, ktoré používali taktiky násilia na dosiahnutie svojich politických cieľov a boli kolonizačnými vládami označované za teroristické, ale sami sa nazývali bojovníkmi za slobodu. Pre jedných teroristi, pre druhých bojovníci za slobodu, čo dodnes vytvára priestor pre rôzne interpretácie. V medzinárodnom práve sa v tomto nenašla zhoda, vzhľadom na odlišné interpretácie a východiskové prístupy rôznych štátov k tomuto javu.

Terorizmus vykonávaný neštátnymi aktérmi je teda fenomén, ktorý je známy po stáročia a v nedávnej minulosti sa stal aj na základe hodnotenia viacerých medzinárodných organizácií jedným z hlavných globálnych bezpečnostných rizík. Využíva rôzne formy násilia na uskutočnenie politických cieľov štátu alebo rôznych skupín. Svojou podstatou a prejavmi ohrozuje celé medzinárodné spoločenstvo, nakoľko dejiskom teroristického incidentu sa môže stať ktorákoľvek krajina na svete.

Napriek uvedenému, prijatie jednotnej celosvetovo uznávanej definície, ktorá by komplexne vystihovala tento jav, spôsobuje zásadné problémy. Organizácia spojených národov, ale aj ďalšie významné medzinárodné organizácie a rešpektované akademické ustanovizne, sa o stanovenie jasnej a všeobecne uznávanej definície dlhodobo usilujú. Najväčšie rozdiely vyplývajú z jeho odlišného vnímania odborníkmi, médiami,

bezpečnostnými zložkami, ale v konečnom dôsledku sú značné rozdiely v interpretácii pojmu terorizmus i medzi jednotlivými štátmi.

Prvý pokus o definíciu terorizmu bol z iniciatívy Spoločnosti národov v roku 1937. Dodnes sa však používajú odlišné definície terorizmu. Známy švajčiarsky vedec a odborník na terorizmus Alex P. Schmid uviedol vo svojej knihe až 109 rôznych definícií terorizmu¹. Ivo Samson² uvádza, okrem iných, aj nasledovné definície terorizmu, ktoré spracovali rôzne inštitúcie:

- 1) „Terorizmus je nezákonné použitie sily alebo násilia proti osobám alebo majetku s cieľom zastrašiť alebo prinútiť k ústupkom vládu, civilné obyvateľstvo alebo jeho časť pri sledovaní politických alebo sociálnych cieľov“ (FBI).
- 2) „Terorizmus je nezákonné použitie hrozby alebo násilia proti osobám alebo majetku pri sledovaní politických alebo sociálnych cieľov. Spravidla sa používa na zastrašenie alebo na donútenie k ústupkom voči vláde, jednotlivcom alebo skupinám, resp. na to, aby zmenili svoje správanie alebo politiku“ (pracovná skupina viceprezidenta Georga Busha, 1986).
- 3) „Terorizmus je premyslená, úmyselná, systematická vražda, mrzačenie alebo ohrozovanie nevinných ľudí s cieľom zastrašiť a vzbudiť strach a dosiahnuť tak politickú či taktickú výhodu zvyčajne tak, aby bolo možné ovplyvniť verejnosť“ (James M. Poland).

Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky, ktoré je zodpovedné za realizáciu aktivít smerujúcich k boju proti terorizmu definuje terorizmus aj v súlade s európskou legislatívou nasledovne: „Pod pojmom terorizmus sa všeobecne rozumie použitie hrozby alebo násilia proti osobám alebo majetku pri sledovaní politických, sociálnych alebo náboženských cieľov. Spravidla sa používa na zastrašenie alebo donútenie k ústupkom voči vláde, jednotlivcom alebo skupinám, resp. na to, aby zmenili svoje správanie alebo politiku. Ide o cieľavedomé, premyslené ohrozovanie jednotlivcov alebo skupín osôb, najmä páchaním násilia či hrozbou násilím, s cieľom vyvolať v nich strach a odôvodnené obavy o svoj život, zdravie a majetok ako vlastný, tak aj osôb blízkych, s cieľom vynútiť

¹ Schmid et al.: *Political terrorism: a new guide to actors, authors, concepts, data bases, theories, and literature*. Amsterdam: North Holland, Transaction Books, 1988.

² Samson, I.: *Medzinárodný terorizmus. Implikácie pre Slovensko*. Bratislava: Výskumné centrum Slovenskej spoločnosti pre zahraničnú politiku, 2003, 250 s. ISBN 80-968148-3-4

zmenu ich konania vo svoj prospech, napríklad za účelom získania moci alebo dosiahnutia vytýčených cieľov. Podľa ďalšej, v krajinách Európskej únie preferovanej definície, je pod pojmom terorizmus chápané použitie násilia organizovanou skupinou, s cieľom dosiahnuť politické zmeny v krajine alebo ovplyvniť prípadne narušiť fungovanie jej štátneho aparátu.“³

Členské štáty Európskej únie sa dohodli na spoločnej definícii teroristických trestných činov, ktoré majú byť zahrnuté do vnútroštátnych právnych predpisov. Rámcové rozhodnutie Rady 2002/475/SVV z 13/06/2002⁴, v znení rámcového rozhodnutia Rady 2008/919/SVV z 28/11/2008, definuje trestné činy, ktoré by mali byť kriminalizované podľa vnútroštátneho práva členských štátov ako teroristické trestné činy. Patria medzi ne násilná trestná činnosť, únosy, branie rukojemníkov, zničenie infraštruktúry, výroba a používanie zbraní, výbušnín alebo radiačných, chemických a biologických látok alebo hrozba spáchať niektorý z týchto činov. Tieto trestné činy sú charakterizované ako úmyselné činy, ktoré majú za cieľ, okrem iného, destabilizovať alebo zničiť základné politické, ústavné, hospodárske alebo sociálne štruktúry krajiny alebo medzinárodnej organizácie. Terorizmus, podľa definície EÚ, predstavuje hrozbu pre demokraciu, slobodný výkon ľudských práv a pre hospodársky a sociálny rozvoj v členských štátoch, ktoré sú založené na zásadách demokracie a právneho štátu.

NATO považuje boj s terorizmom za jednu z absolútnych priorít vo svojej činnosti. V oficiálnom stanovisku uvádza, že „terorizmus predstavuje priamu hrozbu pre bezpečnosť občanov krajín NATO a medzinárodnú stabilitu a prosperity. Je to trvalá globálna hrozba nezákonného použitia sily, s cieľom zastrašiť a dosiahnuť politické ciele, ktorá nepozná hranice, národnosť alebo náboženstvo, a je výzvou, ktorú medzinárodné spoločenstvo musí riešiť spoločne. Práca NATO v boji proti terorizmu sa zameriava na zvyšovanie povedomia o hrozbe, rozvíjanie schopností pripraviť a reagovať a posilniť angažovanosť s partnerskými krajinami a inými medzinárodnými aktérmi.“⁵ Ministerstvo obrany USA na účely práce vo vojenskej oblasti schválilo nasledovnú definíciu terorizmu: „Ide o plánované použitie nezákonného násilia alebo

³ Pozri viac: <http://www.minv.sk/?teror>

⁴ Pozri viac: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/?uri=URISERV:I33168>

⁵ Pozri viac: http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_77646.htm

hrozby s úmyslom donútiť alebo zastrašiť vlády alebo spoločnosti konať tak, aby boli dosiahnuté politické, náboženské alebo ideologické ciele."⁶

Teroristické útoky 11. septembra 2001 na Svetové obchodné centrum v New Yorku sú dnes vnímané ako historický medzník, ktorý priniesol intenzívnejšie vnímanie terorizmu a teroristických hrozieb v politike, médiách a v spoločnosti vo všeobecnosti. Terorizmus 21. storočia zmenil vnímanie bezpečnosti na národnej a medzinárodnej úrovni. Enormný nárast násillia zo strany neštátnych aktérov a teroristických skupín voči štátom priniesol zmenu v spôsobe vedenia ozbrojených konfliktov z konvenčného na neregulárny (asymetrický - teda taký, ktorý neprebíha podľa pravidiel a uskutočňuje sa v rozličnej intenzite), vykonávaný jednotlivcami alebo ozbrojenými skupinami.

Terorizmus dnes

Za posledných 15 rokov bolo zaznamenaných okolo 61 000 teroristických útokov, ktoré sú zodpovedné za úmrtia približne 140 000 obetí. Od roku 2001 bol zaznamenaný deväťnásobný nárast úmrtí na následky teroristických útokov, z 3 329 v roku 2000 na 32 685 v roku 2014. Z toho bolo 78 % smrteľných útokov zaznamenaných v piatich krajinách – Irak, Nigéria, Afganistan, Pakistan a Sýria, kde je najviac koncentrovaný terorizmus. Bol zaznamenaný pokles úmrtí veriacich a predstaviteľov náboženstiev zhruba o 11 %, ale zároveň bol zaznamenaný nárast obetí spomedzi civilného obyvateľstva o 172 %⁷. Tento trend jasne ukazuje na zmenu taktiky útokov a boja teroristických skupín. V minulosti boli útoky viac zamerané na politických činiteľov a silové zložky (viď extrémistické ľavicové teroristické skupiny v Európe v 70. rokoch).

S postupným zlepšovaním bezpečnostných opatrení sa teroristické skupiny zamerali na tzv. mäkké (civilné) ciele, ktorých zámerom je vyvolať väčšie obavy medzi civilným obyvateľstvom a takto sa viac dostať do jeho podvedomia. Bezohľadné vraždenie civilného obyvateľstva vyvoláva oveľa väčšie emócie a strach, ktoré majú za následok aj zmeny v správaní obyvateľstva a preferenciách pri riešení spoločenských problémov.

⁶ US Department of Defense Dictionary of Military and Associated Terms, 13 June 2007.

⁷ Pozri viac: <http://economicsandpeace.org/wp-content/uploads/2015/11/Global-Terrorism-Index-2015.pdf>

Pretrvávajúce konflikty, zlyhávajúce štáty a radikalizácia niektorých častí spoločnosti v Európe predstavujú z dlhodobého hľadiska najväčšiu hrozbu. Hrozbou je aj súperenie medzi islamistickými teroristickými skupinami o primát nositeľa globálneho džihádu. V súčasnosti naďalej predstavuje vážnu hrozbu teroristická sieť aj al-Káida a jej radikálne lokálne odnože. Medzi teroristickými skupinami dochádza k určitej „súťaživosti“ o záujem potenciálnych nových členov, o financie, o silu dopadov aktivít, o „prestíž“. Ďalším elementom sú islamistické a militantné skupiny, ktoré so zhoršujúcou sa bezpečnostnou situáciou (najmä na Blízkom východe) zintenzívňujú svoje aktivity. Medzi hlavné operačné oblasti al-Káidy a islamistických skupín naďalej patria Afganistan, Pakistan, Jemen, Africký roh (Somálsko), Severný Kaukaz, Blízky východ (Irak, Sýria) a oblasť Sahelu.

Jednou z aktuálne najväčších hrozieb je tzv. Islamský štát/Dáiš, ktorému sa podarilo získať a kontrolovať rozsiahle časti územia v Iraku a Sýrii v období rokov 2012 až 2014. Jedná sa o jednu z najextrémnejších a najbohatších teroristických skupín v modernej histórii. Prostredníctvom ovládania ucelenej časti území a veľkým prílivom zahraničných teroristických bojovníkov sa postupne z regionálnej hrozby Dáiš stal globálnou hrozbou. Odhadovaný počet týchto zahraničných bojovníkov sa odhaduje medzi 25 000 až 30 000 z čoho asi 5 000 pochádza z Európy a zvyšok z Arabského polostrova a Severnej Afriky. Od druhej polovice roka 2015 zaznamenáva Dáiš územné straty v Iraku aj Sýrii. Dáiš stratil v porovnaní s rokom 2014 celkovo tretinu územia - približne 50 % územia v Iraku a 20 % územia v Sýrii. S postupnými stratami územia sa očakáva, že Dáiš sa bude pokúšať uskutočňovať čoraz viac teroristických útokov mimo svojho regiónu s cieľom demonštrovať svoju životaschopnosť, čo má podporiť nábor zahraničných teroristických bojovníkov do svojich radov a nahrádzať zvyšujúce sa straty z bojov.

Boj proti terorizmu

Prvoradú úlohu v boji proti terorizmu vo svete má OSN, ktorá vyplýva z jej primárnych úloh zachovať medzinárodný mier a bezpečnosť vo svete prostredníctvom

kolektívnych opatrení pri zachovaní medzinárodného práva. Ešte v roku 2006 Valné zhromaždenie prijalo Globálnu stratégiu boja proti terorizmu, ktorá je aktualizovaná každé dva roky. Jej súčasťou sú rezolúcie, ako napr.: rezolúcia BR OSN 2178 na zamedzenie financovania terorizmu, alebo rezolúcia BR OSN 2249 proti ISIL/Dáiš a Al-Nusre. Týmto spôsobom sa vytvára priestor na ich implementáciu⁸. Samotná implementácia je v rukách členských štátov a regionálnych organizácii, vrátane OBSE, EÚ, alebo Africkej únie. Tieto si následne vytvárajú vlastné stratégie boja proti terorizmu.

Aktuálne sa úsilie medzinárodného spoločenstva v boji proti terorizmu zameriava na boj proti ISIL/Dáiš a al-Nusre (odnož al-Káida), ktoré predstavujú najväčšiu globálnu hrozbu. V boji proti Dáišu bola vytvorená v roku 2014 Globálna koalícia boja proti Dáiš/ISIL vedená USA, ktorá má aktuálne 67 členov. V rámci tejto koalície pôsobí 5 pracovných skupín (politicko-vojenská, proti financovaniu ISIL, stabilizačná, proti zahraničným teroristickým bojovníkom a skupina na dekonštrukciu naratívu Dáišu). Hlavným komponentom Globálnej koalície je vojenská operácia, v ktorej pôsobí 27 krajín.

Vojenská sila samostatne nepostačuje na potlačenie terorizmu, a preto je potrebné zameriavať úsilie na prevenciu a na boj proti násilnému extrémizmu. Nárast teroristických aktivít celosvetovo a hrozby, ktoré predstavujú zahraniční teroristickí bojovníci, ktorí naďalej smerujú do konfliktných zón (hlavne Sýria a Irak), predstavujú najväčšiu výzvu. Niekoľko tisíc občanov EÚ sa zradikalizovalo a odišlo do bojových zón. Po ich návrate predstavujú zvýšené riziko uskutočnenia teroristických útokov⁹.

Prevencia pred radikalizáciou týchto ľudí je najnáročnejšia práca, ktorá má viacero aspektov. Na národnej úrovni je to hlavne vymožitelnosť práva, právny štát, dostupné služby pre svojich občanov a možnosť nadobudnutia majetku. Toto je predpoklad, ktorý platí hlavne pre krajiny, ktoré patria medzi tzv. zlyhávajúce štáty. Ale veľká časť bojovníkov z Európy je z krajín, ktoré patria medzi bohaté, vysoko rozvinuté. Napriek tomu hrozby pretrvávajú. Tu je prevencia obzvlášť komplikovaná a bude si vyžadovať aktívnejšiu prácu v teréne s ohrozenými časťami spoločnosti a taktiež

⁸ Pozri viac: <https://www.un.org/counterterrorism/ctitf/en/un-global-counter-terrorism-strategy>

⁹ Pozri viac: <https://icct.nl/publication/report-the-foreign-fighters-phenomenon-in-the-eu-profiles-threats-policies/>

sprísnenie bezpečnostných opatrení, ktoré zatiaľ odmieta väčšinové obyvateľstvo s cieľom ponechať si všetky dosiahnuté slobody. To na druhej strane nahráva radikálnym elementom spoločnosti, ktoré poukazovaním na nedostatky a xenofóbnymi vyjadreniami prelamujú isté tabuizované témy, čím získavajú záujem verejnosti.

Súčasťou prevencie a boja proti násilnému extrémizmu je aj strategická komunikácia a boj s propagandou a dezinformáciami, prevencia a zabránenie odchodu teroristických bojovníkov do bojových zón, financovaniu teroristických organizácií a právna zodpovednosť v súlade s medzinárodným právom. Práve terorizmus vo svojej podstate ide proti ľudským právam, tolerancii medzi ľuďmi a právnemu štátu. Najväčšou výzvou všetkých reštrikčných opatrení je, aby v rámci protiteroristických opatrení nedochádzalo k porušovaniu ľudských práv.

Popri vojenských, spravodajských, právnych opatreniach, prevencii a boji proti násilnému extrémizmu je potrebné, aby tieto boli ucelené v stratégii, ktorá by vytvorila predpoklad koordinovaného postupu v prípade teroristických útokov. Stratégia by mala obsahovať aj prípravu a budovanie odolnosti spoločnosti. Cieľom budovania odolnosti je nastaviť celý štátny systém tak, aby bol schopný odolať šokovým situáciám a zároveň aby sa z takýchto situácií vedel zotaviť rýchlo.

Súčasťou stratégie budovania odolnosti by mala byť aj užšia spolupráca s verejnosťou, informovanie o aktuálnych teroristických hrozbách a ako rozoznať hrozby. Taktiež by mala zahŕňať plány pripravenosti v komunitách na lepšiu koordináciu civilného krízového manažmentu, mobilné aplikácie, prostredníctvom ktorých môže vláda, alebo bezpečnostné zložky posielat výstrahy. Pravidelný výcvik znie síce ako klišé, ale je to jeden z najefektívnejších nástrojov pripravenosti na teroristické útoky. Medzi krajiny, ktoré majú najlepšie vybudovanú stratégiu odolnosti proti teroristickým útokom, patria Izrael a Veľká Británia, čiže krajiny, ktoré majú historické skúsenosti s terorizmom.

A čo Slovensko?

V Slovenskej republike sa doteraz uskutočnil len jeden teroristický útok v roku 2011 v Košiciach, pri ktorom sa nikto nezranil. I keď sa jedná o ojedinelý útok v histórii našej republiky, zároveň je dôkazom, že proti takýmto útokom nie sme imúnni.

V nadväznosti na teroristické útoky v Paríži z 13. 11. 2015, pristúpila SR k okamžitej realizácii dodatočných bezpečnostných opatrení, ako aj k zhodnoteniu stavu legislatívy tvoriacej národný rámec boja proti terorizmu a možnosti jej posilnenia. Legislatívny balík bol prijatý v NR SR v decembri 2015. V decembri tiež NR SR schválila vyslanie do 5 profesionálnych vojakov OS SR do operácie EUTM Mali, reagujúc tak na žiadosť Francúzska o asistenciu podľa článku 42.7 Zmluvy o EÚ. Popri už prijatom balíku legislatívnych opatrení z decembra 2015 následne 17. 8. 2016 rozhodla vláda SR o začatí ratifikačného procesu k Dodatkovému protokolu k Dohovoru Rady Európy o predchádzaní terorizmu, ktorý sa týka kriminalizácie aktivít súvisiacich s problematikou zahraničných teroristických bojovníkov.

V rámci predsedníctva SR v Rade EÚ (SK PRES) si vláda stanovila za cieľ v oblasti vnútornej bezpečnosti zefektívniť boj proti terorizmu spoločným koordinovaným prístupom členských štátov. V oblasti boja proti financovaniu terorizmu a boja proti daňovým únikom vyvíja SK PRES snahu o dosiahnutie pokroku pri hľadaní spoločných európskych riešení pri prijímaní účinných opatrení v boji proti financovaniu terorizmu. SK PRES tiež venuje pozornosť problematike zahraničných bojovníkov. SR má od roku 2005 Národný akčný plán boja proti terorizmu (v apríli 2015 aktualizovaný na 2015–2018) a od roku 2006 Koncepciu boja proti extrémizmu (v marci 2015 aktualizovaná na 2015–2019).

Fenomén zahraničných bojovníkov (foreign fighters) sa dotýka aj SR a nie je limitovaný výlučne na terorizmus (kde sa používa pojem foreign terrorist fighters/FTFs). Pojem foreign fighters je naopak spájaný s extrémizmom, radikalizmom aj separatizmom. Kým počet „odídcov“ zo SR, ktorí sa zapojili do konfliktu na Blízkom východe na strane islamistických extrémistických či teroristických skupín je relatívne nízky, slovenskí dobrovoľníci prejavujú záujem a aj sa podieľajú na bojoch v Doneckej

a Luhanskej oblasti na Ukrajine a *de facto* sú zahraničnými bojovníkmi, ktorí predstavujú bezpečnostné riziko a potrebu riešiť tento fenomén v širšom kontexte.

SLOVAK SECURITY POLICY INSTITUTE
SLOVENSKÝ INŠTITÚT PRE BEZPEČNOSTNÚ POLITIKU

Na vřšku 8

811 01 Bratislava

Slovenská republika

Tel.: (+421) (02) 4319 1592

Email: info@slovaksecurity.org

www.slovaksecurity.org

© Slovak Security Policy Institute 2016. Vřetky práva vyhradené. Obsah tejto analýzy sa nesmie kopírovať, distribuovať, upravovať ani poskytovať tretím stranám bez uvedenia vydavateľa.

Vydal Slovak Security Policy Institute, október 2016.

MINISTERSTVO
ZAHRANIČNÝCH VECÍ
A EURÓPSKÝCH ZÁLEŽITOSTÍ
SLOVENSKEJ REPUBLIKY

Realizované s finančnou podporou Ministerstva zahraničných vecí a európskych záležitostí SR v rámci dotačného programu v oblasti medzinárodných vzťahov a zahraničnej politiky. Za obsah tohto dokumentu je výlučne zodpovedný Slovenský inštitút pre bezpečnostnú politiku.